

τέρου κύκλου, ὡς ἐρμηνεύει διὰ μακρῶν ὁ σ., ἀλλὰ εἰς τὸν χαρακτῆρα τῆς βυζαντινῆς μνημειώδους εἰκονογραφίας, συμπτυκνύσης, ὡς γνωστόν, εἰς κύρια παραστατικά σημεῖα τὴν ὄλην ἀφήγησιν καὶ συγκεντρούσης εἰς τὸν αὐτὸν—συμβατικὸν συχνὰ—χῶρον, γεγονότα διαδοχικὰ ἢ ἀπομεμακρυσμένα τοπικῶς. Ὡς παράδειγμα φέρω τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου ὅπου ἡ Μάρθα καὶ Μαρία παρίστανται ὁμιλοῦσαι καὶ προσπίπτουσαι εἰς τοὺς πόδας τοῦ Χριστοῦ παρὰ τὸ μνημεῖον τὴν στιγμὴν τοῦ θαύματος, ἐνῶ ἡ συνάντησις μετὰ τὰς δύο ἀδελφὰς ἔλαβε χώραν προηγουμένως καὶ μακρὰν τοῦ μνημείου.

ΜΑΡΙΑ Γ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

Archives de l'Athos publiés sous la direction de Gabriel Millet, membre de l'Institut.

I'

Actes de Lavra par Germaine Rouillard et Paul Collomp Tome Ier avec un album de 30 planches. σελ. XXXI καὶ 249 8ου σχ. Ἐν Παρισίοις 1938.

Ἡ ἄμα τῇ ἐκρήξει τοῦ παγκοσμίου πολέμου διακοπεῖσα ἔκδοσις τῶν ἐγγράφων τοῦ ἁγίου Ὁρους ὑπὸ τῆς «Vizantijskij Vremenič» εὑρεν εὐτυχῶς συνεχιστὰς ἐν Γαλλίᾳ. Ἡ συλλογὴ τῶν ὑπὸ τῆς Viz. Vr. ἐκδοθέντων ἐγγράφων ἔφερον ὡς γνωστόν, τὸν τίτλον Actes de l'Athos· ἡ νέα συλλογὴ ἐπιγράφεται Archives de l'Athos. Ὡς ἀφορμὴ τῆς νέας ἐκδόσεως ἐχρησίμευσαν αἱ φωτογραφίαι τῶν ἀρχείων τοῦ Ὁρους· τὰς ὁποίας ἔλαβεν περὶ τὰ τέλη τοῦ μεγάλου πολέμου ὁ διαπρεπὴς καθηγητὴς κ. Gabriel Millet μετὰ τοῦ ὑπολοχαγοῦ κ. Rémond, ἀρχηγοῦ τοῦ φωτογραφικοῦ τμήματος τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Γαλλικοῦ στρατοῦ. Ὁ κ. Millet εἰργάσθη ἐν Ἀγίῳ Ὁρει κατὰ τὰ ἔτη 1918—1920. Εἰς τὴν πραγματίωσιν τοῦ σχεδίου τῆς ἐκδόσεως τῆς νέας συλλογῆς συνετέλεσε πολὺ καὶ ὁ μακαρίτης διδάσκαλός μου, ὁ σοφώτατος ἐκεῖνος ἑλλημιστὴς καὶ Φιλέλλην Γουσταῖος Fougères.

Τῶν Archives de l'Athos ἐξεδόθη νῦν ὑπὸ τὸν ὡς ἄνω τίτλον τὸ πρῶτον τεῦχος τοῦ πρώτου τόμου περιλαμβάνον τὰ ἔγγραφα τῆς Μεγίστης Λαύρας ἀπὸ τοῦ ἔτους 897 μέχρι τοῦ ἔτους 1178. Τὰ ἐκεῖθεν καὶ ἐφεξῆς θὰ περιληφθῶσιν ἐν τῷ δευτέρῳ τεύχει.

Ἐκ τῶν ἐν τῷ πρώτῳ τεύχει ἐγγράφων τὰ μὲν προέρχονται ἐκ τῆς βασιλικῆς γραμματείας (χρυσόβουλλοι λόγοι κλπ.), τὰ δὲ ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς (πατριαρχικά σιγίλλια, λύσεις κλπ.). Ἄλλα ἐξ αὐτῶν εἶναι πράξεις δημοσίων λειτουργῶν καὶ ἄλλα τέλος προέρχονται ἐξ ἰδιωτῶν. Ἄπαντα τὰ ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος τεύχει ἔγγραφα συμποσοῦνται εἰς πεντήκοντα καὶ ὀκτώ, συνοδεύεται δὲ τὸ τεῦχος τοῦτο καὶ ὑπὸ λευκώματος (album) περιέχοντος ἐν τριάκοντα πίναξι τὰς φωτογραφίας τῶν κυριωτέρων ἐκ τῶν ἐγγράφων αὐτοῦ μετὰ τῶν σφραγίδων αὐτῶν.

Εἶναι δὲ οἱ πίνακες οὗτοι ὄντως ἀξιοθαύμαστοι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Ἄπασα ἡ ἐπιστημονικὴ δεινότης ἐξόχου καθηγητοῦ τῆς τέχνης ὡς ὁ κ. Millet καὶ ὀλόκληρος ἡ καλλιτεχνικὴ ψυχὴ καὶ ἐμπειρία τοῦ ὑπολοχαγοῦ Rémond ἐτέθησαν μετὰ στοργῆς καὶ ἀφοσιώσεως εἰς κίνησιν καὶ ἦλθον οὕτως εἰς φῶς αἱ ὠραιότατα αὐταὶ φωτογραφίαι, ἔργον ἀληθῶς ἀπαρμίλλον. Ἄλλα καὶ ἡ ἔκδοσις τῶν ἐγγράφων (ἢ τε διπλωματικὴ καὶ ἡ κριτικὴ) ἐγένετο μετὰ πολλῆς ἐπιστημοσύνης καὶ ἐπιμελείας.

Μὴ γενομένης δυνατῆς τῆς φωτογραφίσεως ἀπάντων τῶν ἐγγράφων τοῦ ἀρχείου τῆς Λαύρας, διὰ τὴν ἔκδοσιν τούτων ἐχρησιμοποιήθησαν ἐκτὸς τῶν φωτογραφιῶν περὶ ὧν ἀνωτέρω ὠμιλήσαμεν, καὶ δύο ἐξ ἀντιγραφῆς συλλογαὶ ἐγγράφων, ὧν ἡ μὲν μία προσηχέθη εἰς τὸν κ. Millet ὑπὸ τοῦ Γέροντος Κορνηλίου κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πολέμου, ἡ δὲ ἕτερα τελευταίως ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Σπυρίδωνος Λαυριώτου διὰ τοῦ ἀμερικανοῦ καθηγητοῦ κ. Kirsopp Lake. Καὶ ὅσα μὲν ἔγγραφα τοῦ τετραδίου τοῦ ἱατροῦ Σπ. ἀπαντῶσι καὶ ἐν τῷ τετραδίῳ τοῦ Γερ. Κορν. ὑποδηλοῦνται ἐν τῇ ἔκδόσει διὰ τοῦ στοιχείου R¹ τὰ δὲ λοιπὰ διὰ τοῦ R². Τέλος διὰ τοῦ στοιχείου R³ δηλοῦνται τὰ ἔγγραφα τὰ περιεχόμενα ἐν τῷ τετραδίῳ τοῦ Γερ. Κορνηλίου.

Ἡ ἐν τῇ ἔκδόσει ἐκτιθεμένη περιγραφὴ τῶν ἐγγράφων εἶναι καὶ ἐπιστημονικὴ καὶ πλήρης ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Ἐπίσης λίαν ἀξιεπαίνους προσπαθείας κατέβαλον οἱ ἐκδόται πρὸς πλήρωσιν τῶν χασμάτων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν τὰ ἀπόγραφα τοῦ τε Σπυρίδωνος καὶ τοῦ Κορνηλίου. Τοῦτο ἄλλως τε ὑπῆρξεν ἡ κυριώτερα δυσχέρεια ἐναντίον τῆς ὁποίας εἶχον νὰ προσπαλαίσωσιν οἱ ἐκδόται (ἢ δις Rouillard ὀδ. καὶ ὁ κ. Collomp) καὶ δὴ ὅταν δὲν εἶχον εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἀντίστοιχον φωτογραφίαν. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος δυσχέρεια προέκυπτε κυρίως ἐκ τοῦ ὅτι ἀμφοτέροι, ὅ τε Κορν. καὶ ὁ Σπ. ἐδίλουν ἀπλῶς δι' ἀριθμοῦ τινος στιγμῶν τὴν ὑπαρξίν χάσματος, χωρὶς ὅμως τὸ παράπαν νὰ φροντίζουσιν νὰ ὑποδεικνύουσιν καὶ τὴν ἔκτασιν τοῦ χάσματος. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν τὰ ἐν τοῖς τετραδίοις χάσματα προήρχοντο ἐξ ἀβλεψίας τοῦ Σπυρίδωνος καὶ τοῦ Κορνηλίου ἢ ἀντιβολῆ τῶν κειμένων τῶν τετραδίων πρὸς ἄλληλα καὶ

πρὸς μεταγενέστερον γενομένης ἐκδόσεως ἐνίων ἐκ τῶν ἐγγράφων ἔφερεν ὀπωσδίποτε τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα.

Ἄλλ' οἱ ἐκδότης διεπίστωσαν ὅτι μέγα μέρος τῶν χασμάτων ποοίηρο κυρίως ἔξ ἀγνοίας τῶν ὡς ἄνω δύο ἀντιγραφῶν καὶ ἐκ τῆς ἀνεπαρκείας αὐτῶν ὅπως ἀναπτύξωσι βραχυγραφικούς τύπους ἀφορῶντας ἰδίᾳ εἰς χρονολογίας, ἀξιώματα καὶ θεσμούς. Τὰς βραχυγραφίας ταύτας μετ' ἀγαστῆς ὄντως ἐπιμελείας οἱ ἐκδότης ἀνέλαβον νὰ ἀναπτύξωσι καὶ κατῳρθῶσαν νὰ φέρωσι τὸ δυσχερὲς τοῦτο ἔργον αἰσίως εἰς πέρας. Ἐν τούτῳ δὲ ἔγκειται μία τῶν μεγαλυτέρων αὐτῶν ἐπιτυχιῶν.

Ἄλλ' ἀκριβῶς ἐπειδὴ κατεβλήθη μεγάλη προσπάθεια ἐκ μέρους τῶν ἐκδοτῶν καὶ τὴν ὁποίαν ἀναγνωρίζομεν, διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ θεραπευθῶσι καὶ ἐλλείψεις τινὲς τὰς ὁποίας παρουσιάζει τὸ ἔργον. Καὶ κατὰ πρῶτον λόγον ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὸ λεξιλόγιον αὐτῶν εἶναι πενιχρότατον ἄφ' ἐνὸς μὲν κατεχωρήσθησαν ἐν αὐτῷ λέξεις ὅλως περιτταὶ διὰ τοιαύτης φύσεως λεξιλόγιον, ἄφ' ἑτέρου δὲ δὲν περιελήφθησαν ἐν αὐτῷ πληθὺς εἰδικῶν ὄρων καὶ ἀθησαυρίστων λέξεων ἢ τεθησαυρισμένων μὲν ἀλλ' εἰλημμένων κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα μετὰ διαφόρου ἐκδοχῆς. Ἐπὶ πλέον δὲ θελήσαντες νὰ προσδώσωσι εἰς τὸ λεξιλόγιον αὐτῶν ὑπερβολικῶς ἐπιστημονικὴν χροιάν κατέταξαν τὰς λέξεις εἰς δέκα καὶ τέσσαρας ὁμάδας, ἐπιθέσαντες εἰς ἑκάστην τῶν ὁμάδων καὶ τίτλον κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀντίληψιν.

Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως εἶναι ὅτι τὸ λεξιλόγιον, ἐκτὸς τῆς πενιχρότητος αὐτοῦ, κατέστη καὶ δύσχρηστον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συναισθανόμενοι καὶ οἱ ἴδιοι ἐκδότης ἀναγκάζονται νὰ παραπέμπωσι τὰς αὐτὰς λέξεις ἀπὸ τῆς μιᾶς ὁμάδος εἰς τὴν ἑτέραν. Θὰ ἔπρεπε προσέτι νὰ ἐπισυνήπτετο εἰς τὸ ἔργον ἱστορικὴ τις ἐπισκόπησις τῆς ἱερᾶς Μονῆς Λαύρας, ἔστω καὶ βραχυτάτη, ὡς καὶ πληρέστερος κατάλογος τῶν ἡγουμένων τῆς Λαύρας οὐχὶ μόνον ἐκ τῶν ἐγγράφων τῆς Λαύρας πηγάζων, ὡς ὁ ἐν σελ. 179, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἀρχείων καὶ ἄλλων μονῶν συμπληρούμενος.

Ἐπρεπε δὲ πρὸ παντὸς νὰ κατεβάλλετο μεγαλειτέρα προσοχὴ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν πολυαρίθμων ἀβλεψιῶν ὡς καὶ τῶν σφαλμάτων, ὧν τινα ἐλέγχουσι ποιᾶν τινα ἀνεπάρκειαν περὶ τὴν κατανόησιν τῆς μέσης καὶ νέας Ἑλληνικῆς ὡς καὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐπισήμου φρασεολογίας (style administratif). Εἶναι γνωστόν, ὅτι τὰ ἰδιωτικῆς φύσεως ἔγγραφα ὡς καὶ τὰ διὰ μεταγενεστέρων μόνον ἀντιγράφων περιελθόντα μέχρις ἡμῶν ἐπίσημα βρίθουσι σφαλμάτων πολλάκις τερατωδῶν. Ταῦτα ὀρθῶς ποιοῦντες οἱ ἐκδότης διετήρησαν ἐν τῷ κειμένῳ προκειμένου περὶ διπλωματικῆς ἐκδόσεως¹ ἢ τὰ ἐσημείωσαν ἐν τῷ κριτικῷ πίνακι (apparatus). Εἴ-

¹ Θὰ ἦτο καλὸν ἢ διπλωματικῆ ἐκδοσὶς νὰ περιορίζετο μόνον εἰς τὰ ἀπολύ-

μεθα δὲ περὶ τούτου προειδοποιημένοι ἐν τοῖς προλεγομένοις. Ὅταν ὅμως οἱ ἐκδοταὶ εἰς λέξεις τινὰς ὑπὸ σφαλερὰν μορφήν παρουσιαζόμενας ἐπισυνάπτουσι τὸ «sic», τότε παρ' αὐτῶν τούτων τῶν ἐκδοτῶν εἰσαγόμεθα εἰς τὴν ἀτέρομονα ὁδὸν τῶν ἀμφιβολιῶν, ἥτις δύναται νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι μόνον ἐκείναι αἱ λέξεις εἰς τὰς ὁποίας ἐπισυνάπτεται τὸ sic παρουσιάζονται ὑπὸ ἐσφαλμένην μορφήν, ὀλόκληρος δ' ἡ λοιπὴ πληθὺς τῶν σφαλμάτων ὀφείλεται ἢ εἰς ἀβλεψίας τῶν ἐκδοτῶν ἢ εἰς τυπογραφικὰ παροράματα. Ἐκδοσις σοβαρὰ καὶ ἐπιστημονική, ὡς αὕτη περὶ ἧς πραγματευόμεθα, οὐδ' ἅπαξ ἔπρεπε νὰ κάμῃ χρῆσιν τοῦ μορίου τούτου, καὶ νὰ μᾶς ἀφήσῃ ὄχι μόνον μετὰ τὴν ἐντύπωσιν, ἀλλὰ μετὰ τὴν πεποιθήσιν ὅτι ὄχι μόνον ὠρισμένοι τινὲς λέξεις, ἀλλ' ὅτι ἅπασαι «οὕτως» ἀληθῶς ἔχουσι· εἰ δέ που καὶ ἀβλεψία τις ἐκ μέρους τῶν ἐκδοτῶν—humanum est peccare—ἢ τυπογραφικὸν παροράμα ἐλάμβανε χώραν, τοῦτο νὰ ἐσημειοῦτο ἐν ἰδιαιτέρῳ ἐσφαλμένων πίνακι. Δυστυχῶς δὲν ἐγένετο οὕτω. Καὶ τὸ χεῖριστον ὅτι οὐχὶ ἅπαξ τὸ «sic» ἐπισυνάπτεται ἐκεῖ ὅπου ἤκιστα ἢ οὐδόλως ἔπρεπεν. Οὕτως ἐν τῇ σ. 127 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 35 ἐγγράφου τὸ ἐν λόγῳ μόριον ἐπισυνάπτεται εἰς τὴν λέξιν «ἀπαλειφθῆναι». Τὸ ῥῆμα «ἀπαλείφω» ἔχει ἐδῶ ἄριστα καὶ μορφολογικῶς καὶ συντακτικῶς, ἐκτὸς βέβαια τοῦ ὅτι ἀντὶ περισπωμένης ἐτέθη

τὰς αὐθεντικὰ ἔγγραφα καὶ ἐκ τούτων μόνον εἰς τὰ ἐξ ἐπισήμου ἀρχῆς ἀπορρέοντα. Παρασκευάζων ἀπὸ μακροῦ ἐργασίαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Le style administratif des Byzantins et le vocabulaire de leurs archives» διεπίστωσα ὅτι καὶ ἡ διατύπωσις καὶ ἡ φρασεολογία τῶν διαφόρων ἐγγράφων ἀγοροπωλησίας δωρεῶν κλπ. ὅπου διήποτε τῆς ἑλληνικῆς γῆς καὶ ἂν εἶδον τὸ φῶς, εἴτε ἐν τῷ Πόντῳ, εἴτε ἐν τῇ Βασιλευούσῃ, εἴτε ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἢ ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ἱταλίᾳ εἶναι περίπου ἢ αὐτῇ mutatis mutandis. Οὕτω π.χ. τὰ κολάσιμα αἰτία τὰ ὁποῖα ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ ὑπαγορεύσωσι μίαν ἀγοροπωλησίαν κλπ. (περὶ ὧν κατωτέρω) ἀναγράφονται πάντοτε καὶ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον : αἱ φράσεις ἐπ' ἀδείας, ἐπ' ἐξουσίας, ἐπ' ὄψεσι, ἐπὶ τελέσῃ, ἐπὶ σχεδὸν πάντοτε μονολεκτικῶς ἐπαδείας, ἐπεξουσίας, ἐπόψεσι, ἐπιτελέσῃ : αἱ ἀραὶ τῶν 318 πατέρων κτλ. κτλ. Χαρακτηριστικὴ ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ φρασεολογία ἐν τῇ διαχαράξει τῶν ὀρίων κτήματος (περιορισμός) ἐκτὸς τῆς ριζιμαίας πέτρας, ἣτις στερεοτύπως ἐμφανίζεται εἰς ἅπαντα τὰ ὡς ἄνω ἔγγραφα καὶ ἄλλων πολλῶν παρομοίων ἔχοντων καὶ ταυτωνύμους χαρακτηρισμοὺς διαπλάσεως τοῦ ἐδάφους (relief du sol). Οὕτω π.χ. ὁ «Ὁξὺς βουνός» ἢ τὸ «Ὁξὺ ὄρος» ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἐγγράφοις τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τοῦ Πόντου καὶ ἐν τῷ Syllabus τοῦ Trincheva. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι τὰ διαφόρου προελεύσεως ταῦτα ἔγγραφα πηγάζουσιν ἐκ τοῦ ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποδειγματικοῦ τύπου ἐπομένως καὶ τὰ ἐπισημότερα τούτων εἶναι ἀπλᾶ ἀντίγραφα τοῦ ἀρχετύπου πολλάκις εἰς ἄκρον κακόζηλον· ἐπομένως δὲν βλέπω τὸν λόγον δι' ὃν πρέπει νὰ γίνεται διπλωματικὴ τούτων ἐκδοσις. Ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου εἶναι ἐπάναγκες νὰ γίνῃ σκέψις. Πάντως ἐπιφυλάσσομαι νὰ προκαλέσω συζήτησιν ἐπ' αὐτοῦ κατὰ τὸ προσεχὲς ΙΣΤ'. Βυζαντ. Συνέδριον.

ὀξεῖα ἐπὶ τοῦ η. Ἄλλ' ἔπρεπε διὰ τὸ οὐχὶ δὴ καὶ τόσον σημαντικὸν σφάλμα νὰ ἐγίνετο παρατήρησις καθ' ὃν χρόνον εὐρισκόμεθα πρὸ κυκεῶνος σφαλμάτων φανταστικῆς μορφῆς; Ἡ ἀνύπαρκτος π. χ. λέξις «ἀνεπὸρθτον» (31, 14—15) οὕτως ἔχει ἐν τῷ κειμένῳ; ἢ εὐρισκόμεθα πρὸ ἀβλεψίας τῶν ἐκδοτῶν ἢ περὶ τυπογραφικοῦ παροράματος; Οὐδὲν περὶ αὐτοῦ σημειοῦσιν οἱ ἐκδόται. Τί νὰ ὑποθέσωμεν λοιπόν; καὶ ἰδοὺ πλησίστοι εἰσῆχθημεν εἰς τὸ πέλαγος τῶν ἀμφοβολιῶν.

Ἐπίσης ἐν τῇ σημ. 3 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1 ἐγγράφου τὸ sic ἐπισυνάπτεται εἰς τὴν λέξιν τη = τῆ. Πολὺ φοβοῦμαι μήπως ἐδῶ οἱ ἐκδόται ἐξέλαβον τὸ «τη» ὡς «της» παρασυρθέντες ἐκ τοῦ τεσσαρῆς τὸ ὅποιον ἀκολουθεῖ «τη τεσσαρῆς καὶ δεκάτ(ης) Μαρτίου», (ἀνάγνωθι «τῆ τέσσαρες καὶ δεκάτη Μαρτίου»). Προφανῶς τὸ τεσσαρῆς ἐξελήφθη ὡς ἀριθμητικὸν τακτικὸν θηλυκοῦ γένους. Εἶναι ὅμως γνωστὸν πρῶτον ὅτι ἡ ἡμερομηνία τίθεται πάντοτε κατὰ δοτικὴν καὶ δευτέρον ὅτι ἐν τοῖς ἐγγράφοις τὰ πρὸ τοῦ δέκα ἀριθμητικά, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, παραμένουσιν ἀπόλυτα, τακτικὸν δὲ γίνεται μόνον τὸ δέκα (βλ. 31, 2). Προκειμένου περὶ τοῦ τέσσαρες τοῦτο κατ' ἀναλογίαν τοῦ τρεῖς λαμβάνει καὶ τὴν μορφήν τοῦ τέσσαρες καὶ ἐντεῦθεν οἱ λοιποὶ ἰωτακισμοὶ τέσσαρης καὶ τέσσαρις (ὁ τελευταῖος οὗτος καὶ ἐν τοῖς σερβικοῖς χρυσοβούλλοις). Ὅτι δὲ οἱ ἐκδόται ἐξέλαβον ἐνταῦθα τὸ «τη» ὡς «της» φαίνεται ἐν τῷ αὐτῷ ἐγγράφῳ ὀλίγον κατωτέρω (σειρὰ 7) «πᾶσει τη ἐκ νόμων βοήθια» ἐνθα δέχονται τὸ «τη» ὡς τῆ, ἀφοῦ διορθοῦσι μὲν τὸ πᾶσει ἐν τῷ Κρ. Π, περὶ δὲ τοῦ «τη» οὐδὲν λέγουσι.

Ἄφ' ἑτέρου τίθεται ἐρωτηματικὸν (?) κατόπιν διορθώσεων ὀρθῶν μὲν, πλὴν ἴσως αὐτονοήτων προκειμένου περὶ γνωστοτάτων καὶ κοινοτάτων ὄρων τῆς Βυζαντινῆς ἐπισήμου φρασεολογίας τὰ ἐπόψει = ἐπ' ὄψει, ἐπαδίας = ἐπ' ἀδειας¹, καὶ τὰ τοιαῦτα εἶναι συνηθέστατα εἰς πλεῖστα ὅσα ἐγγράφα καὶ τῆς πλέον διαφόρου προελεύσεως. Ἡ διόρθωσις των ἐπομένως δὲν ἦτο ἀπολύτως ἀναγκαία, ἀλλ' ἀφοῦ ἅπαξ ἐγένετο, δὲν βλέπω διὰ ποῖον λόγον ἐτέθη κατόπιν αὐτῆς τὸ ἐρωτηματικὸν (I, σημ. 24).

Ἐνῶ δὲ ρητῶς μᾶς λέγουσιν οἱ ἐκδόται (σ. XXII) ὅτι «en pratique nous avons cru préférable, pour simplifier l'impression et la lecture de l'apparat, de n'y corriger que les fautes qui peuvent gêner et la lecture et l'impression», διορθοῦνται ἐν τῷ Κρ. Π. σφάλματα ἰωτακισμοῦ, τὰ ὅποια οἱ γνῶσται τῆς ἐλληνικῆς ἀντιλαμβάνονται ἐκ τῶν

¹ Ταῦτα ὡς καὶ τὰ ἐπεξουσίας = ἐπ' ἐξουσίας, ἐπιτελέσματος κτλ., λόγῳ τῆς συχνῆς χρήσεως, συννεσωματούθησαν.

συμφραζομένων εὐχερῶς, ὡς ἐπὶ παραδείγματι τὸ πᾶσει=πᾶσι (1, 7)¹ ἢ ἄλλα ἐντελῶς ἐπουσιώδη π. χ. τὸ ἐπεὶ=ἐπει (31, 19). Βεβαίως ἔχουσιν οἱ ἐκδόται τὸ δικαίωμα νὰ προβῶσιν εἰς τὰς διορθώσεις ταύτας καὶ εἰς ἄλλας παρομοίας ὅσας καὶ ἂν ἤθελον. Ναί, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἀφ' ἑτέρου ἔχομεν τὴν ἀξίωσιν νὰ βλέπωμεν διορθούμενα σφάλματα οὐσιωδῶς παραβλάπτοντα τὸ νόημα τοῦ κειμένου ἢ τοῦλάχιστον ἀπλῶς ὑποδεικνυόμενα. Οὕτω τὸ «ἐξιέναι» ἔπρεπεν ἀπαραιτήτως νὰ διορθωθῆ εἰς ἐξεῖναι, τὸ ἀπελύσωμεν εἰς ἀπελύσαμεν (1, 27, 37) καὶ ἄλλα παρόμοια πλεῖστα ὅσα, τὰ ὅποια οὔτε διορθοῦνται οὔτε σημειοῦνται², εἰς τρόπον ὥστε ἐμπλεκόμεθα ἔτι μᾶλλον ἐν τῇ ὁδῷ τῶν ἀμφιβολιῶν περὶ ὧν ἀνωτέρω ὁμιλήσαμεν, τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον μένουσι καὶ ἀδιόρθωτοι καὶ ἀσχολιαστοὶ λέξεις περιβεβλημένοι ἐν τῇ ἐκδόσει μορφὴν ὅλως φανταστικὴν, ἐνῶ ὀρθῶς ἔχουσιν ἐν τοῖς ἐγγράφοις, ὡς τοῦτο γίνεται κατάδηλον ἐκ τῶν φωτογραφιῶν τοῦ λευκώματος. Οὕτως ἢ ἐν 1, 22 λέξις «αρειθειςας» μένει ἀδιόρθωτος ἐνῶ ἔπρεπε νὰ διορθωθῆ εἰς «ἀρεσθεισας» («καὶ ἀρεσθεισας τιμᾶς» «aux prix convenus»). Οὗτος εἶναι ὁ ὅρος τοῦ ὁποίου γίνεται συνηθέστατα χρῆσις προκειμένου περὶ παρομοίων περιστάσεων ἐν τοῖς τοιαύτης φύσεως ἐγγράφοις. Βλέπε π. χ. ἐν τῷ Syllabus τοῦ Trinchera σελ. 28 «εἰς τιμᾶς τὰς μεταξὺ ἡμῶν συμφωνηθείσας καὶ ἀρεσθεισας». Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ φωτογραφίᾳ τοῦ ἐγγράφου τὸ ὁποῖον μᾶς ἀπασχολεῖ (π. 1, σειρὰ 22) ἂν προσέξῃ τις ἐπισταμένως, θὰ ἀναγνώσῃ εὐκρινῶς «ἀρεσθεισας» καὶ οὐχὶ «αρειθειςας». Πράγματι ἡ μικρὰ κάθετος γραμμὴ μετὰ τὸ πρῶτον ε εἶναι τύπος σ ἐν συνδέσει ἀνάλογος πρὸς τὸ δεύτερον σ τῆς λέξεως «τεσσαρῆς» τῆς 3ης σειρᾶς τοῦ αὐτοῦ ἐγγράφου ὅτι δὲ ἡ μικρὰ κάθετος γραμμὴ εἶναι σ καὶ οὐχὶ ι φαίνεται καθαρὰ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι συμπλέκεται μετὰ τοῦ ἐπομένου γράμματος θ, διότι καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ εἰς τὴν παλαιογραφίαν ἀρχαριοὶ γνωρίζουν ὅτι τὸ ι, εἴτε ἐν διφθόγγῳ εἴτε μόνον του, ἐν τῷ μέσῳ λέξεως εὐρυσκόμενον οὐδέποτε κατὰ κανόνα γενικὸν συμπλέκεται μετὰ τοῦ ἐπομένου γράμματος.

Ἐν τῷ 51, 18 εὐρηται ἡ λέξις «ἐριζομένη» ἣν σημειοῦσιν οἱ ἐκδόται διὰ τοῦ † ὡς ἀκατάληπτον, διορθοῦσιν ὁμως ἐν τῷ Κρ. Π. «ἐριζωμένοι». Καὶ ναὶ μὲν διὰ τῆς προτεινομένης διορθώσεως καὶ τὸ νόημα εὐδοοῦται καὶ δὲν ἀπομακρύνονται καὶ πολὺ τῆς διδομένης ἐν τῷ ἐγγράφῳ γραφῆς, ἔπρεπεν ὁμως ἀπαραιτήτως νὰ προστεθῆ μετὰ τὸ «ἐριζωμένοι» «malim ριζιμαῖοι». Διότι αὕτη ἡ λέξις («ριζιμαῖα πέτρα» λέγει καὶ

¹ Καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν συνεχείᾳ ὁ πρῶτος ἀριθμὸς δηλοῖ τὸ ἔγγραφο, ὁ δὲ δεύτερος τὴν ἐν αὐτῷ σειρὰν.

² Βλέπε πρὸ πάντων τῶν ἐν τῷ ἐγγράφῳ 31, ἐνθα διορθώθη τὸ ὡς ἄνω «ἐπεῖ», κνεκῶνα τοιοῦτων σφαλμάτων, περὶ ὧν οὐδὲν ἀπολύτως λέγεται.

ὁ λαός μας) εἶναι ἡ καθιερωμένη κυριολεξία ἐν τῇ διπλωματικῇ γλώσσῃ, πολλάκις δὲ ἐμφανίζεται καὶ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ἐκδόσει, ἣτις μᾶς ἀπασχολεῖ· ἐν δὲ τοῖς 19, 40 καὶ 22, 16 συνοδεύεται καὶ μετ' ἐπεξηγήσεως «ριζιμαῖα πέτρα, ἦτοι ἀμμόπετρα», Ἐνῶ δέ, ὡς εἶπομεν, ἡ λέξις εἶναι καθιερωμένη κυριολεξία, καὶ πολλάκις ἀναφέρεται ἐν τοῖς ἐγγράφοις, δὲν σημειοῦται καὶ αὐτῇ, ὡς τόσαι ἄλλαι, ἐν τῷ λεξιλογίῳ. Ἡ δὲ λέξις «τράφος» ἢ σημειουμένη ἐν τῷ λεξιλογίῳ ὡς τοπωνύμιον δὲν ἀναφέρεται μόνον ἐν τῷ χωρίῳ I, 18, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἐγγράφῳ 20 δῖς, ἐν σειρᾷ 16 καὶ 18. Σημαίνει δὲ καὶ τάφος καὶ ξηρότοιχος. Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ λαός μας μέχρι τῆς σήμερον λέγει «ὁ τράφος» ἀντὶ «ἡ τάφος». Ὅτι δὲ πρόκειται περὶ τῆς τάφου τοῦτο γίνεται κατάδηλον ἐν 20, 18 ἔνθα ἀναγινώσκουμεν «καὶ τὸ ἀντιέρα» τῆς τράφου ἀμπέλιον». Πάντως τὸ πρᾶγμα ἔπρεπε νὰ σημειωθῇ τοῦλάχιστον ἐν τῷ λεξιλογίῳ.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀνωτέρω παραδειγμάτων ὑπάρχουσι καὶ ἐσφαλμένα διορθώσεις καὶ ἐρμηνεῖαι ὡς καὶ ἐτυμολογία παρακεκινδυνευμένα. Προκειμένου περὶ μορφολογικῶν ἐπὶ παραδείγματι, ἐν τῷ Κρ. Π. τοῦ 54, 30 μετατρέπεται ὁ ὑπερσυντελικὸς τοῦ κειμένου «τετυπώκειμεν» εἰς παρακείμενον «τετυπώκαμεν». Εἶναι γνωστότατον ὅμως ὅτι ἐνωρίτατα κατὰ τὴν μέσσην ἐποχὴν ἐμφανίζονται παραδείγματα ὑπερσυντελικοῦ μόνον μετὰ τοῦ ἀναδιπλασιασμοῦ, ἄνευ τῆς ἀϋξήσεως, ἐνῶ πάλιν ἀφ' ἐτέρου ἔχομεν παρακειμένους εἰς τοὺς ὁποίους ἐπιπροστίθεται καὶ ἀϋξησης· γνωστὸν εἶναι τὸ ἐν τοῖς συναξαρίοις κυρίως «ἐγεγόνασι». Οἱ ἐκδότης ἐν προκειμένῳ ὄφειλον ἢ νὰ ἀφήσωσι τὸ πρᾶγμα ὡς ἔχει — τόσα καὶ τόσα ἔμειναν ἀδιόρθωτα καὶ ἀσχολίαστα — ἢ τοῦλάχιστον, ἂν ἐθεώρουν ἐνταῦθα ἀπαραίτητον τὴν διόρθωσιν, νὰ γράψουν ἐν τῇ Κρ. Π. «τετυπώκειμεν pro ἐτετυπώκειμεν». Δὲν ἔπρεπεν ὅμως νὰ προβῶσιν εἰς τὴν μετατροπὴν τοῦ ὑπερσυντελικοῦ εἰς παρακείμενον. Τοῦτο δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον.

Τί δὲ νὰ εἶπομεν περὶ διορθώσεως ἣτις, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐδημιούργησε λέξιν ἑλληνικὴν ἀνύπαρκτον, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἐζημίωσε τὸ νόημα; Οὔτως ἐν 31, 8—9 τὸ κείμενον διορθωθὲν παρουσιάζεται ὑπὸ τὴν ἐξῆς μορφήν «ἔξι[ι]τηλουμέν[ης] χρόνω γενομ(έ)ν(ης) καὶ διαρρυσίσης, οὐδὲν δὲ ἦ[ι]τ-τον . . . », ἐὰν δὲν προσετίθετο τὸ «ης» εἰς τὸ ἐξιτηλουμέν»¹ τὰ ἀκατά-

¹ Δὲν εἶναι ἀπίθανον τὸ μετὰ τὸ «μὲν» χάσμα νὰ ἦγαγε τοὺς ἐκδότας εἰς τὴν ἀτυχή ταύτην συμπλήρωσιν. Ἀλλὰ τὸ χάσμα τοῦτο δὲν εἶναι τὸ μόνον ἐν τῷ προκειμένῳ ἐγγράφῳ μετὰ τὸ ἀ μάλιστα τῆς σειρᾶς 11 προφανέστατα λείπουν πάρα πολλὰ τῶν ὁποίων ὁ νοῦς ὑποθέτω, θὰ ἦτο ὁ ἐξῆς· «διὰ τοῦτο καὶ εἰς ἀσφάλειαν τῆς τότε τῇ μονῇ ταύτῃ ἀπολυθείσης». (Βλέπε ἀνωτέρω σειρᾶν 6—7) «πρὸς τὴν μονὴν τῶν Μελανῶν προαπολυθείσης χρυσοβούλλου δωρεᾶς»· καὶ κατωτέρω σει-

ληπτα ταῦτα ἀμέσως θὰ ἐπανήρχοντο εἰς τὸ νόημά των, ἦτοι «ἐξιτήλου μὲν χρόνῳ γενομένης καὶ διαρροῦσης, οὐδὲν δὲ ἦττον . . . , » λέξις «ἐξιτλουμένη» δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ ἑλληνικῇ.

Ἡ ἐν 1, 9 λέξις «εἰσωδιάσμος»=ἐσοδιασμός συσχετίζεται ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν μετὰ τοῦ νεοελληνικοῦ εἰσοδιάζω καὶ δίδεται ἡ ἑρμηνεία faire des provisions. Ἄλλ' ἡ λέξις αὕτη σημαίνει ἐνταῦθα χρηματισμός· καὶ πράγματι τὴν βλέπομεν καταλεγομένην μεταξὺ τῶν κολασίμων αἰτίων, τὰ ὅποια ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ εἶχον ὑπαγορεύσει τὴν πρᾶξιν περὶ ἧς πραγματεύεται τὸ ἔγγραφο. Τὰ κολάσιμα ταῦτα αἴτια ἐν τοῖς ἐγγράφοις, προκειμένου περὶ πωλήσεως, ἀγορᾶς, δωρεᾶς, ἀνταλλαγῆς κτλ., εὐρίσκονται πάντοτε εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν καὶ ἡ ἀπλῶς ἀπαριθμούνται ἢ συνοδεύονται καὶ ὑπὸ ἐπεξηγήσεως χαρακτηριστικῆς αὐτὰ ὡς τοιαῦτα. Ἡ ἐπεξηγήσις εἶναι τυπική, εὐρίσκεται δὲ καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τὸ ὅποιον μᾶς ἀπασχολεῖ (μῖαν σειρὰν κατωτέρω): ἔχει δὲ οὕτω «ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν τοῖς νόμοις ἢ τοῖς ἱεροῖς κανόσι ἀποτετραμμένων». Καὶ ἐν 23, 7 ἀναγινώσκομεν μετὰ τὴν ἀπαρίθμωσιν τῶν κολασίμων αἰτίων «ἢ ἄλλοις τοῖς τῶν τοῖς νόμοις καὶ τοῖς κανόσι ἀποτετραμμένων». Φαίνεται ὅτι οἱ ἐκδόται δὲν εἶχον ταῦτα ὑπ' ὄψιν, οὐδ' ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν των εἰς τὰ συμφραζόμενα· ὅτι δὲ τοῦτο συμβαίνει φαίνεται ἐκ τῶν ἐξῆς· τὸ «ἀλλ' οὐδὲ» τῆς φράσεως ἦν παρέθεσα ἀνωτέρω εἶναι διόρθωσις ἰδική μου· ἐν τῷ ἐγγράφῳ εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν μορφήν «ἀλλοῦ δέ»· ἀφῆκαν δὲ τοῦτο, ὡς μὴ ὄφελεν, οἱ ἐκδόται καὶ ἀδιόρθωτον καὶ ἀσχολίαστον, παραβλαπτομένου οὕτω τοῦ νοήματος οὐσιωδῶς. Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ ἡ λέξις ἐσοδιασμός δὲν κατεχωρίσθη ἐν τῷ λεξιλογίῳ.

Ὁ γνωστός τοῖς πᾶσι Μυλοπόταμος τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἐν ἐνὶ καὶ καὶ μόνῳ ἐγγράφῳ ἀποκαλεῖται Νειλοπόταμος (22, 10. 32). Ἐν τῷ λεξιλογίῳ ὅμως τῶν τοπωνυμίων (σελ. 183) ἡ ὀνομασία αὕτη παρουσιάζεται ὡς εὐρισκομένη καὶ ἐν τῷ ἐγγράφῳ 23, 32. Πρόκειται περὶ ἀβλεψίας, διότι τοιοῦτόν τι δὲν συμβαίνει· ἄλλως τε τὸ ὑπ' ἀριθ. 23 ἔγγραφο ἔχει μόνον τριάκοντα καὶ μῖαν σειρὰς. Ἀλλὰ κυρίως θέλω νὰ ἀναφέρω ἐν προκειμένῳ ὅτι ἡ ἐν ταῖς παρατηρήσεσι (σελ. 61, 10), παρατιθεμένη ἐτυμολογία εἶναι λίαν παρακεκινδυνευμένη. Θεωροῦ μάλιστα περιττὸν καὶ

ράς 19—23 «Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔρκει τῇ τῆς βασιλείας ἡμῶν ἀγαθότητι—προστίθεισι τῇ προαναγεγραμμένῃ χρυσοβούλλῃ δωρεᾶ . . . ». Δυστυχῶς ἐν ταῖς φωτογραφίαις τοῦ λευκώματος (album) μόνον τὸ δεύτερον ἡμῶν τοῦ ἐγγράφου τούτου ὑπάρχει ὅπερ εἶναι καὶ εἰς καλλιτέραν κάπως κατάστασιν. Πάντως ἡ ἐν γένει ἀξιοθρήνητος κατάσταση τοῦ ἐν λόγῳ ἐγγράφου μὲ κάμνει νὰ μὴ τολμῶ νὰ πιστεύσω ὅτι τοῦτο εἶναι ἀντίγραφον προερχόμενον ἐκ τῆς βασιλικῆς γραμματείας, ὡς βεβαιοῦσιν οἱ ἐκδόται.

νά την επαναλάβω ένταυθα. Προφανώς πρόκειται περί φωνητικής έναλλαγής του μ πρὸς τὸ ν. (πβ. τὸ σημερινὸν (ἡ)μερομῆνια-νερομῆνια).

Ἐπίσης λίαν παρακεκινδυνευμένη εἶναι ἡ ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν προτεινομένη ὑποκατάστασις τῆς λέξεως «πετίτον» διὰ τῆς λέξεως «περιττόν». Διὰ ποῖον λόγον; ἀφοῦ ἄριστα δι' αὐτῆς εὐοδοῦται τὸ νόημα ἐν τοῖς χωρίοις ἐν οἷς ἀπαντᾷ (37. 12, 42. 11, 47. 54). Ἡ λέξις «πετίτον» σημαίνει μικρὰν διοικητικὴν ὑποδιαίρεσιν, ταυτόσημον περίπου πρὸς τὴν ἐνορίαν. Τὸ χωρίον τοῦ Εὐσταθίου, τὸ ὁποῖον εὐηρεστήθη νά μοι ἀνακοινώσῃ ἐν προκειμένῳ ὁ διαπρεπὴς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Διευθυντὴς τῆς Ἐπ. Ἐτ. Β. Σπ. κ. Φαίδων Κουκουλῆς ἐκ τοῦ ἀνεκδότου ἀρίστου ἔργου του περὶ τοῦ Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου, ὡς λαογράφου, καὶ τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ἐν μέρει καὶ παρὰ Δουκαγκίῳ, ὁμιλεῖ σαφέστατα περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως «πετίτου». «Ὅτι δὲ καὶ τόποι Λιβυκοὶ νομοὶ ἐγχωρίως ἐλέγοντο, καθά τις ἂν εἴποι ρεγεῶνες ἢ τόρμαι ἢ μᾶλλον ἐνορίαι ἢ πετίτα δηλοῦται παρὰ τοῖς παλαιοῖς». (Εὐσταθίου Παρεκβολαί, 1206. 49). Ἐν τούτοις ὅμως οἱ ἐκδῶται, ἂν καὶ ἀγνοοῦσι, καθὰ φαίνεται, τὸ χωρίον τοῦτο, ὁμολογοῦσι καὶ αὐτοὶ ὅτι ὁ ὄρος «πετίτον» θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνταποκριθῇ ἐδῶ πρὸς ὄρον διοικητικὸν δηλοῦντα τὴν περιφέρειαν, ἧς τὰ Δέρκη ἦσαν τὸ κέντρον (37. 12 ἐν ταῖς παρατηρήσεσι, σελ. 101) φαντάζονται δὲ ὅτι ἡ λέξις εἶναι παρεφθαρμένη καὶ ὅτι κακῶς ἀνεγνώσθη παρὰ τοῦ γραφέως «περιτόν». Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐπανέρχονται συχνά, ἐπαναλαμβάνουσι δὲ τὰς γνώμας των καὶ ἐν τοῖς Addenda (σελ. 168, ἀρ. 47) ἐπικαλούμενοι χωρίον ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ΧLI τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας Θεοφυλάκτου. Τοῦτο ὅμως οὐδεμίαν ἀπολύτως σχέσιν ἔχει ἐν προκειμένῳ. Ἄγνοῦν ἂν ὑπάρχουν νόμοι μεθοδολογικοὶ ἐπιτρέποντες τὴν ἀντικατάστασιν λέξεως καλῶς ἐχούσης ἐν κειμένῳ δι' ἑτέρας μηδεμίαν σχέσιν πρὸς τὸ νόημα ἐχούσης. Πάντως ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν ἤκουσα τοιούτους νόμους ἐκ τοῦ στόματος τῶν ἐν Γαλλίᾳ μεγάλων διδασκάλων μου. Τὸ δὲ κακὸν εἶναι ὅτι ἡ ὑφισταμένη ἐν τῷ κειμένῳ τῶν ἐγγράφων λέξις «πετίτον» δὲν σημειοῦται ἐν τῷ λεξιλογίῳ, ἀλλὰ μόνον ἢ πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτῆς προτεινομένη παρὰ τῶν ἐκδοτῶν «περιτόν».

Ἄλλὰ τί πρῶτον τί δ' ὑστάτιον καταλέξω; Διὰ τοῦτο κρίνω προτιμότερον νὰ σταματήσω ἐδῶ. Τὸ ἔργον, τὸ ἐπαναλαμβάνω καὶ πάλιν, ἔχει τὰς ἀρετὰς του, πολλὰς ἀρετὰς μάλιστα, ἔπρεπεν ὅμως νὰ εἶχε καταβληθῇ περισσότερα προσοχὴ διὰ νὰ φανῇ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς ἀντάξιον τῶν προσδοκῶν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιγραφῶν, ἣτις ἡγεμονικῶς παρὰ τὸ κρίσιμον τῶν περιστάσεων, ἐπεχορήγησε τὴν ἐκδοσὶν του, ἀντάξιον δὲ καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης, ἣν τρέφει ὁ ἐπιστημονικὸς κό-

σμος πρὸς τὸ μέγα τοῦ Millet ὄνομα ὑπὸ τὴν αἴγλην τοῦ ὁποίου οἱ ἐκδό-
ται μᾶς παρουσιάζουσι τὴν ἐργασίαν των.

I. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Prälat D. Dr. Albert Erhardt, Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche von den Anfängen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts. Erster Teil: Die Überlieferung II Band, 2. u. 3. Lieferung. Ἐκδοσις J. C. Hinrichs Verlag, Leipzig, 1938¹.

Εἰς τὰ δύο τελευταῖα τεύχη τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ π. ἔτος ἐδημοσίευσεν ὁ ὡς ἄνω ἐκδοτικὸς οἶκος περιέχεται ἑξακολούθησις τῆς σοφῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης τοῦ σ. καὶ δὴ τὸ τέλος τῶν ἰταλοελληνικῶν πανηγυρικῶν, οἱ εἰδικοί (ὡς τοὺς ὀνομάζει) πανηγυρικοὶ (ἀναφερόμενοι I εἰς τὰς Δεσποτικὰς καὶ Θεομητορικὰς ἑορτὰς καὶ II πανηγυρικοὶ ἐπὶ μέρους συγγραφῶν), τὰ ὀμιλιάρια (I τὰ τοῦ ἑνὸς τόμου, II τὰ τῶν δύο τόμων A καὶ B, III τὰ ἰταλοελληνικὰ ὀμιλιάρια, καὶ IV τὰ εἰδικὰ ὀμιλιάρια καὶ τὸ μνηολόγιον τοῦ Συμεῶνος τοῦ Λογοθέτου τοῦ ἐπονομαζομένου Μεταφράστου (εἰς δέκα τόμους), ἐξ ὧν ἐν τῷ β'. τεύχει τοῦ 1938 περιέχονται τὰ μέχρι καὶ τοῦ τετάρτου τόμου (μέχρι τέλους Νοεμβρίου) περιεχόμενα.

Τὰ περὶ τοῦ Συμεῶνος καὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἐξετάζονται μετ' ἀκριβολόγου παρατηρητικότητος, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ ἀσχοληθέντων.

Εἶναι περιττὸν νὰ λεχθῆ ὅτι καὶ ἡ ἐν τοῖς τεύχεσι τούτοις περιεχομένη ἔρευνα ἔχει τὸν αὐτὸν χαρακτήρα καὶ τὸν αὐτὸν ρυθμὸν καὶ παρουσιάζει τὰ αὐτὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιμελελημένης καὶ λεπτολόγου προσοχῆς ὡς πρὸς τὴν ἀντιγραφὴν καὶ συσχετίσιν τοῦ πλήθους τῶν πρὸ ὀφθαλμῶν τοῦ σ. χειρογράφων.

Θαυμαστὸς εἶνε, ὡς πάντοτε, ὁ τρόπος καθ' ὃν ὁ σ. προσπαθεῖ νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἐκ τῶν κενῶν (τῶν ἐξ ἀπωλείας ἢ τῶν ἐλλιπῶν χειρογράφων) δημιουργουμένην διακεκομμένην εἰκόνα τοῦ συνόλου.

Ἡ πολὺμοχθος καὶ λεπτομερειακὴ τοῦ σ. ἔρευνα συντελεῖ εἰς τὸν πλήρη διαφωτισμὸν πολλῶν σκοτεινῶν σημείων περὶ τῆς σχέσεως τῶν δια-

¹ Πρβλ. σχετικὴν βιβλιοκρισίαν ἐν «Ἐπετηρίδι Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» ἔτος IB'. Ἀθῆναι 1936 σελ. 520 κ. ἑ. καὶ ἔτος IΓ'. Ἀθῆναι 1937 σελ. 481 κ. ἑ.